

Ю. С. Золотько

старший викладач кафедри англійської філології
Маріупольського державного університету

ЗАСОБИ МОТИВАЦІЇ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ

У статті розглянуто та проаналізовано шляхи мотивації під час навчання англійської мови для спеціальних цілей. Поняття мотивації розглядається автором як система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки.

У науковому дослідженні визначено, що одним із багатьох існуючих засобів, вироблених практикою, для формування стійких пізнавальних інтересів і мотивів для вивчення англійської мови, у тому числі і для спеціальних цілей, створення небхідного навчального середовища є застосування у навчальному і виховному процесі інтерактивних та інформаційних технологій.

Автор наголошує на тому, що використання інформаційних технологій на всіх стадіях педагогічного розвитку дозволяє не тільки скоротити час на освоєння матеріалу, підвищити глибину і міцність знань, зняти напругу, індивідуалізувати і диференціювати процес навчання, стимулювати пізнавальну активність і самостійність, розвиток творчих здібностей людини, але й прищеплює навички дослідницької діяльності, формує пізнавальні і розвиваючі мотиви. Нові інформаційні технології відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, автентичних ресурсів, підвищують ефективність самостійної роботи, дають цілком нові можливості для креативності, розвитку критичного мислення у процесі оволодіння професійними навичками, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання іноземній мові.

Автором зазначено найбільш ефективні методи формування мотивації студента на заняттях з англійської мови, а саме: інтегровані уроки, ігрові технології, методи формування пізнавального інтересу (ділова гра, організаційно-діяльнісні ігри тощо), метод формування почуття обов'язку і відповідальності у навчанні, профорієнтації, навчання з комп'ютерною підтримкою (наприклад, комп'ютерна бібліотека, створення мультимедійних презентацій, проведення вебінарів, веб-конференцій), використання дидактичних матеріалів: підручники, електронні посібники, наочно-орієнтовані середовища, залучення учнів до участі в управлінні учбовим процесом (науково-дослідні проекти), оцінна діяльність як прийом формування соціальної мотивації та інші.

У процесі дослідження визначено, що мотивація визначає продуктивність навчальної діяльності і є її органічним складником. Наближення мовної діяльності на занятті до реальної комунікації дає можливість використовувати мову як засіб спілкування, підвищує інтерес студентів до навчання і до мови, яку вони вивчають.

Ключові слова: мотивація, інтерес, навчальна мотивація, англійська мова для спеціальних цілей, інформаційні технології.

Постановка проблеми. Постійні зміни в соціальній та економічній сферах життя суспільства породжують нові ідеї та тенденції в освіті. В результаті того, що англійська стала міжнародною мовою торгівлі та технологій, сформувалося покоління спеціалістів, для яких володіння англійською мовою є ключовим для ефективного виконання професійних обов'язків. Задоволення високих вимог щодо володіння фаховою іноземною мовою вимагає нових підходів до її навчання. Одним із найперспективніших нині є навчання англійської мови для професійного спілкування [9]. Перед науковцями, викладачами англійської мови постає проблема формування навчальної мотивації та використання різних її засобів у навчанні іноземної мови для спілкування у професійному середовищі, порушуються питання переходу навчання від пасивного сприйняття матеріалу,

механічного заучування розмовних штамів тощо до методів спонукання студентів до активної кооперації з учасниками навчання, саморефлексії і відповідальності за своє навчання, планування індивідуальної освітньої траєкторії студента, базуючись на його професійних потребах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення і формування мотиваційної сфери особистості в умовах вивчення англійської мови у закладах вищої освіти набуває особливого значення у зв'язку зі зростанням ролі знань у всіх сферах життя суспільства та зміною парадигми освіти в Україні. У той же час результати досліджень, які представлені у науковій літературі (В.Г. Асеев, О.М. Леонтьєв, А.К. Маркова, М.Ш. Магомед-Емінов та інші), засвідчують наявність значних проблем у забезпеченні умов формування мотивації навчальної діяльності студентів.

Проблемам формування змісту навчання іноземної мови для спеціальних цілей присвятили свої дослідження Т. Дадлі-Івенс, М. Сейнт Джон, Т. Хатчінсон, А. Уотерс. Підходи до визначення мети навчання іноземної мови для спеціальних цілей обґрунтували Дж. Манбі, А. Чамберс. Аналізу жанрів навчальних текстів присвячено праці таких учених, як Дж. Аллен, Дж. Свейлс, Г. Уїдовсон, М. Філліпс, С. Шеттлсворт та інші.

Згідно з визначенням С.У. Гончаренка, мотивація – це «система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки». На його думку, «як мотиви можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватись з різних мотивів» [3, с. 217]. Досить часто мотивацію визначають як психологічну якість, що веде людину до здійснення цілі. У психології вивчення мотивації має давні традиції. Сучасні уявлення про мотивацію беруть свій початок з концепцій О.М. Леонт'єва, С.Л. Рубінштейна, Д.М. Узнадзе [5; 10; 11]. Так, О.М. Леонт'єв визначає, що мотив є не переживанням потреби, але тим об'єктивним, у чому ця потреба конкретизується за таких умов і на що спрямована діяльність. Він розрізняє поняття мотиву і мети. Мета – це заздалегідний результат, що уявляє людина. Мотив – спонукання для досягнення мети. С.Л. Рубінштейн вважає, що предмети і явища зовнішнього світу виступають не тільки об'єктами пізнання, а й своєрідними двигунами поведінки, переможцями, що народжують у людині певні спонуки до дії. Д.М. Узнадзе визнає, що мотив замінює один характер поведінки на інший, тобто менш прийнятний на більш прийнятний, і таким чином створює можливість здійснення певної діяльності. С.Л. Рубінштейн стрижневим питанням мотивації вважає питання, яким чином мотиви, що визначають обставини, перетворюються на те стійке, що характеризує особистість.

Істотним для дослідження структури мотивації виявилось виділення Б.І. Додоновим її чотирьох структурних компонентів: задоволення від самої діяльності, значущості для особистості безпосереднього її результату, «мотивуючої» сили винагороди за діяльність, примусового тиску на особистість [4]. Перший структурний компонент умовно названий «гедонічним» складником мотивації, інші три – цільовими її складниками. Разом з тим перший і другий виявляють спрямованість, орієнтацію на саму діяльність (її процес і результат), будучи внутрішніми по відношенню до неї, а третій і четвертий – фіксують зовнішні, негативні і позитивні по відношенню до діяльності, чинники впливу.

Мета статті – охарактеризувати поняття, структуру і види мотивації, на основі аналізу

виділити найбільш ефективні засоби мотивації студентів під час вивчення іноземної мови для професійних цілей.

Виклад основного матеріалу. Однією з проблем оптимізації навчально-пізнавальної діяльності студентів є вивчення питань, пов'язаних з мотивацією навчання. Це визначається тим, що в системі «вчитель – учень» студент є не тільки об'єктом управління цієї системи, але й суб'єктом діяльності, до аналізу навчальної діяльності якого у закладі вищої освіти не можна підходити однобічно, звертаючи увагу лише на «технологію» навчального процесу, не беручи до уваги мотивацію. Як показують соціально-психологічні дослідження, мотивація навчальної діяльності неоднорідна, вона залежить від безлічі чинників: індивідуальних особливостей студентів, характеру найближчої референтної групи, рівня розвитку студентського колективу тощо. З іншого боку, мотивація поведінки людини, виступаючи як психічне явище, завжди є відображенням поглядів, ціннісних орієнтацій, установок того соціального шару (групи, спільності), представником якого є особистість. Розглядаючи мотивацію навчальної діяльності, необхідно підкреслити, що поняття мотив тісно пов'язане з поняттям мети і потреби. В особистості людини вони взаємодіють і отримали назву мотиваційна сфера. У літературі цей термін включає в себе всі види спонукань: потреби, інтереси, цілі, стимули, мотиви, схильності, установки.

Навчальна мотивація визначається як приватний вид мотивації, що включений в певну діяльність, – у даному випадку навчання, навчальну діяльність. Як і будь-який інший вид, навчальна мотивація визначається рядом специфічних для цієї діяльності, в яку вона включається, факторів. По-перше, вона визначається самою освітньою системою, освітнім закладом; по-друге – організацією освітнього процесу; по-третє – суб'єктивними особливостями учня; по-четверте – суб'єктивними особливостями педагога, передусім системи його ставлень до учня, до справи; по-п'яте, – специфікою навчального предмета [6].

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне розглянути проблему навчання англійської мови для спеціальних цілей. Англійська мова для спеціальних цілей – це підхід, що виник наприкінці 60 рр. ХХ століття у період звування професійної спеціалізації у багатьох сферах (індустрія, бізнес, фінанси, торгівля, політика) [8].

Т. Хатчінсон та А. Уотерс виділяють три фактори, що зумовили розвиток англійської мови для спеціальних цілей (ESP).

1) Історичні події. Після завершення Другої світової війни відбувся стрімкий розвиток наукової, технологічної та економічної діяльності, що сприяло об'єднанню світової громадськості і виникненню міжнародної мови. Завдяки високому

економічному розвитку США роль міжнародної мови випала на долю англійської.

2) Зміни у лінгвістиці. Увага змістилася на вивчення мови, що використовується у реальному спілкуванні спеціалістів окремої галузі, усвідомлення впливу контексту на лінгвістичні особливості тексту, виявлення істотних відмінностей між усною та письмовою комунікацією.

3) Дослідження в галузі педагогіки і психології. Відповідність змісту навчання вимогам та інтересам студента отримало ключове значення. Шляхом досягнення цієї відповідності стало використання спеціальних тематичних текстів, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю студентів [14, с. 7].

На думку Т. Хатчінсона, англійська для спеціальних цілей (ESP) трактується як підхід до оволодіння мовою, за якого зміст навчального матеріалу та методика навчання базується на причинах, які змушують студента вивчати мову [14, с. 10].

Метою вивчення англійської мови для спеціальних цілей (у навчальних планах вітчизняних закладів вищої освіти ця навчальна дисципліна має назву «Іноземна мова професійного спілкування / спрямування», «Іноземна мова у професійному середовищі») є формування у студентів системи необхідних знань, умінь і навичок з метою їх адекватного застосування і функціонування у змодельованій (а у майбутньому – реальній) ситуації професійної діяльності. Саме мета вивчення навчальної дисципліни повинна бути визначальним чинником формування її змісту. У країнах Європи і США процес визначення мети навчального курсу нерозривно пов'язаний з аналізом потреб студентів і цільової ситуації. Аналіз цільової ситуації дає можливість систематизувати потреби студентів, які повинні бути в центрі процесу формування змісту навчальної дисципліни [7].

Потреби та інтереси студентів мають безпосередній вплив на мотивацію до вивчення іноземної мови та ефективність процесу навчання [7]. Сучасні українські дослідники проблем мотивації студентів, у тому числі під час вивчення англійської мови для спеціальних цілей, зокрема Н.О. Арістова, основними критеріями її формування вважають наявність пізнавальних мотивів і цілей, наявність позитивних емоцій, які викликає процес навчання, уміння і бажання вчитися, уміння і можливості застосовувати здобуті знання на практиці. На основі комплексного врахування цих показників дослідниця визначає чотири рівні сформованості мотивації вивчення іноземної мови: рівень відсутності мотивації (негативна внутрішня мотивація учіння, закладена у навчальну діяльність суб'єктів навчання); низький (негативна зовнішня мотивація учіння, яка знаходиться поза навчальною діяльністю суб'єктів навчання); середній (позитивна зовнішня мотивація учіння,

яка безпосередньо знаходиться поза навчальною діяльністю суб'єктів навчання) та високий (позитивна внутрішня мотивація учіння, закладена у навчальну діяльність суб'єктів навчання) [1].

Т. Хатчінсон і А. Уотерс, базуючись на засадах освітньої психології, вважають, що стандартний спосіб позитивного впливу на мотивацію студента полягає у використанні в процесі навчання текстів іноземною мовою вузькогалузевої тематики (наприклад, текстів про біологію для студентів спеціальності «біологія» [14, с. 8]).

Ми поділяємо думку А.К. Маркової, яка вважає, що у структурі мотивації навчання значне місце займає інтерес. Інтерес, згідно з А.К. Марковою, «може бути широким, плануючим, результативним, процесуально-змістовним, навчально-пізнавальним і вищий рівень – перетворюючий інтерес» [12].

Можливість створення умов виникнення інтересу до вчителя, до навчання (як емоційного переживання задоволення пізнавальної потреби) і формування самого інтересу відзначалась багатьма дослідниками. На основі системного аналізу були сформульовані основні фактори, що сприяють тому, щоб навчання було цікавим для учня [2]. Згідно з даними цього аналізу найважливішою передумовою створення інтересу до навчання є виховання широких соціальних мотивів діяльності, розуміння її змісту, усвідомлення важливості досліджуваних процесів для власної діяльності. Необхідні умови для створення в учнів інтересу до змісту навчання і до самої навчальної діяльності – можливість проявити в навчанні розумову самостійність та ініціативність. Чим активніше методи навчання, тим легше зацікавити ними учнів. Основний засіб виховання стійкого інтересу до навчання – використання таких питань і завдань, вирішення яких вимагає від учнів активної пошукової діяльності. Велику роль у формуванні інтересу до навчання відіграє створення проблемної ситуації, зіткнення студентів з труднощами, які вони не можуть вирішити за допомогою наявного в них запасу знань; стикаючись з труднощами, вони переконуються в необхідності отримання нових знань або застосування старих у новій ситуації. Цікава тільки та робота, яка вимагає постійної напруги [6].

На нашу думку, одним з існуючої безлічі шляхів і засобів, вироблених практикою, для формування стійких пізнавальних інтересів і мотивів для вивчення англійської мови, у тому числі і для спеціальних цілей, є застосування у навчальному і виховному процесі інформаційних технологій. Під інформаційною технологією навчання розуміють сукупність форм організації взаємодії викладача й учня під час навчально-виховного процесу [13]. Використання інформаційної технології на всіх стадіях педагогічного

розвитку дозволяє скоротити час на освоєння матеріалу, підвищити глибину і міцність знань, зняти напругу, індивідуалізувати і диференціювати процес навчання, стимулювати пізнавальну активність і самостійність, розвиток творчих здібностей людини, щепить навички дослідницької діяльності, формує пізнавальні і розвиваючі мотиви. Нові інформаційні технології відкривають студентам доступ до автентичних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають цілком нові можливості для творчості, знаходження і закріплення різних професійних навичок, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання.

Ми вважаємо, що найбільш ефективними методами формування мотивації студента слугують: інтегровані уроки, ігрові технології, методи формування пізнавального інтересу (ділова гра, організаційно-діяльнісні ігри тощо), метод формування почуття обов'язку і відповідальності у навчанні, профорієнтації, навчання з комп'ютерною підтримкою (наприклад комп'ютерна бібліотека, створення мультимедійних презентацій, проведення вебінарів, веб-конференцій), використання дидактичних матеріалів: підручники, електронні посібники, наочно-орієнтовані середовища, залучення учнів до участі в управлінні учбовим процесом (науково-дослідні проекти), оцінка діяльності як прийом формування соціальної мотивації та інші.

Варто пам'ятати, що навчати мовленнєвій діяльності можна лише в спілкуванні, живому спілкуванні, для чого необхідним є партнер. Комп'ютерні програми, якими б інтерактивними вони не були, можуть забезпечити тільки квазіспілкування, тобто спілкування з машиною, а не з живою людиною. Виняток складають комп'ютерні телекомунікації, коли учень вступає в живий діалог (письмовий або усний) з реальним партнером – носієм мови. Зауважимо, що система навчання повинна бути вибудована так, щоб студенту була надана можливість знайомства з культурою країни-носія мови, першочергово навчити його поважати прояви іншої культури, підготувати до міжкультурного діалогу.

Висновки і пропозиції. Отже, мотивація визначає продуктивність навчальної діяльності і є її органічним складником. Наближення мовної діяльності на занятті до реальної комунікації дає можливість використовувати мову як засіб спілкування, підвищує інтерес студентів до навчання і до мови, яку вони вивчають. Для того, щоб заняття було вдалим і плідним, викладач повинен ретельно до нього підготуватися, зваживши всі мотиви і враховуючи мотиваційну сферу кожного студента зокрема.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в аналізі принципів побудови контенту підруч-

ника з вивчення англійської мови для спеціальних цілей (завдань, вправ, таблиць, інфограм тощо) у співвіднесенні з найважливішими навичками ХХІ століття: вміння критично мислити; співпрацювати у вирішенні проблем; ефективно здійснювати пошук інформації, компетентно оцінювати, вірно і творчо використовувати дані для вирішення конкретних задач; медіа та ІКТ грамотність; життєві та кар'єрні навички.

Список використаної літератури:

1. Арістова Н.О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих нелінгвістичних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2009. 237 с.
2. Бондаренко С.М. Проблема формирования познавательного интереса при классно-групповом и программированном обучении: по материалам психолого-педагогической литературы. *Вопросы алгоритмизации и программирования обучения.* / Под ред. Л.Н. Ланды. Москва, 1973. Вып. 2. С. 17–20.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Додонов Б.И. Эмоции как ценность. Москва : Политиздат, 1978. 272 с.
5. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. Москва : Педагогика, 1983. Т.2/подред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко, А.А. Леонтьева, А.В. Петровского. 320 с.
6. Меліхова І.О. Вплив мотивації на навчання студентів в педагогічному ВНЗ. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/8_2009/36.pdf.pdf. (дата звернення: 27.02.2020).
7. Микитенко Н. Аналіз потреб студентів відповідно до цільової ситуації у навчанні англійської мови для спеціальних цілей. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : матеріали міжнародної конференції (Львів, ЛДУБЖД, 12–14 листопада 2012 р.). Львів, 2012. С. 262–264.
8. Морська Л.І. Англійська мова для спеціальних цілей (ESP): історія виникнення підходу та його специфіка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Ужгород, 2011. № 25. С. 136–138.
9. Олендер К.П. Англійська мова для спеціальних цілей (ESP): особливості та перспективні напрямки розвитку підходу. Матеріали ХІХ наукової конференції ТНТУ ім. І. Пулюя (Тернопіль, 18 – 19 травня 2016 р.). Тернопіль, 2016. С. 300–301.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 720 с.
11. Узнадзе Д.Н. Психологические исследования. Москва : Наука, 1966. 452 с.

12. Формирование интереса к учению у школьников / Под ред. А.К. Марковой. Москва : Педагогика, 1986. 554 с.
13. Яциніна Н.О. Формування інформаційно-технологічної компетенції майбутнього вчителя у навчальному процесі педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2008. 242 с.
14. Hutchinson Waters A. English for Specific Purposes: A learning-centered approach. Cambridge University Press, 1987. 183 p.
-

Zolotko Yu. Means of motivation in teaching English for specific purposes

The article examines and analyses means of motivation in teaching English for specific purposes. The author considers the concept of motivation as a system of motives or incentives which provoke a person into certain activity or behavior.

The study determines that one of the numerous practically proven ways and techniques of forming steady cognitive interests and motives for learning English, English for specific purposes in particular, as well as creating the proper learning environment, is by applying information technologies in academic and educational activity.

The author emphasizes that the use of information technologies at any stages of pedagogical development not only shortens the time of learning the material, but also results in getting deep and sound knowledge, relieves stress, makes the process of teaching and learning individualized and differentiated, fosters cognitive activity and independence, develops personal creative and research skills, shapes cognitive and developing motives. New information technologies let students get access to authentic sources of information, improve their self-study work; offer completely new opportunities for creativity, acquisition and consolidation of various professional skills; enable to implement entirely new forms and methods of teaching.

The author describes the most effective approaches to forming a student's motivation in English classes drawing special attention to integrated lessons, gaming technologies, methods of developing cognitive interest (professional simulation, organization and activity games, etc.), method of forming sense of duty and responsibility in learning, career guidance, computer assisted learning (computerized library, making multimedia presentations, holding webinars, web conferences), applying teaching materials such as textbooks, electronic textbooks, visual-based environment, involving students in educational process management (research projects), assessment activities as a means of building up social motivation.

The study demonstrates that motivation determines the effectiveness of educational activity being its organic constituent. Drawing speech activity at the lesson to real communication makes it possible to use language as a means of communication, heightens students interest to learning and the language they study.

Key words: *motivation, interest, learning motivation, English for Specific Purposes, information technologies.*